

УДК 352.082

COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS OF THE CONCEPT OF «PROPERTY» UNDER THE LEGISLATION OF UKRAINE AND ACCORDING TO THE PRACTICE OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS.

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «МАЙНО» ЗА ЗАКОНОДАВСТВАМ УКРАЇНИ ТА ВІДПОВІДНО ДО ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ.

Machuska I.B. /Мачуська І. Б.*д.ю.н., доцент, професор кафедри приватного права,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6441-8356>***Gulyar T. B./Гуляр Т.Б.***к.ф.н., доцент кафедри іноземних мов,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-9694-2247>***Chyryk O.I./Чирик О.І.***старший викладач кафедри іноземних мов,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-6054-3952>**Київський національний економічний університет імені В. Гетьмана,
Юридичний інститут, м. Київ, Україна*

Annotation. У статті досліджується поняття «майно» відповідно до практики Європейського Суду з прав людини та відповідно до законодавства України. Зазначено, що для публічного права поняття «майно» є однією із основоположних категорій, що безпосередньо впливає на різні сфери суспільних відносин, а саме: регулювання оподаткування майна, визначення його складу, права власності на майно та інше. Вказано, що незважаючи на ґрунтовні дослідження поняття «майно», у наукових колах та у нормах законодавства України, зазначена категорія залишається однією із дискусійних. Зазначено, що застосування поняття «майно» у різних галузях права України, викликає необхідності більш глибокого його дослідження.

Встановлено, що тлумачення терміну «майно» в практиці Європейського Суду з прав людини має широке значення. У статті авторами проаналізовано поняття «майно», відповідно до статті 1 Першого Протоколу до Конвенції про захист прав людини та її основоположних свобод. Встановлено, що тлумачення терміну «майно» в практиці Європейського Суду з прав людини має широке значення, оскільки охоплює положення щодо власності на існуючі матеріальні речі, активи, право вимоги та інші. Підкреслено, що у контексті адаптації національного законодавства до законодавства ЄС, дослідження поняття «майно» відповідно до практики Європейського Суду з прав людини має вагомe значення для гармонізації національного законодавства і наближення його до європейських стандартів.

Проведено порівняльно-правовий аналіз поняття «майно» відповідно до практики Європейського Суду з прав людини та відповідно до законодавства України. Встановлено, що поняття «майно» відповідно до та практики Європейського Суду з прав людини значно ширіше трактує поняття «майно», ніж положення Цивільного кодексу України та інших законодавчих актів національного законодавства. Зроблено висновок щодо доцільності застосування положень щодо трактування поняття «майно» до норм національного законодавства.

Ключові слова: Європейський Суд з прав людини, норми *acquis communautaire*, адаптація законодавства, поняття, майно, право власності на майно, право користування майном.

Вступ.

Поняття «майно» в теорії і практиці цивільного права України та Європейського права є однією із класичних категорій, оскільки саме через майнову характеристику конкретизується основний масив суспільних відносин, що пов'язаний із володінням та користуванням та розпорядженням майном, захист майнових прав.

Незважаючи на ґрунтовні дослідження науковців, поняття «майна» залишається одним із дискусійних понять. Водночас, дослідження поняття «майно» з метою його вдосконалення є одним із ключових питань сьогодення та має важливе практичне і теоретичне значення.

Євроінтеграційні процеси України, необхідність рекодифікації цивільного законодавства створюють потребу вивчення досвіду та правової доктрини щодо розуміння майна, які втілюються у міжнародному праві. У цьому контексті, особливого значення набуває вивчення практики застосування Європейським Судом з прав людини ст.1 Протоколу № 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ст. 1 Протоколу 1) [1, с.314; 2].

Оскільки наближення законодавства України до законодавства ЄС є важливим елементом правової реформи, що направлена на необхідність приведення національного законодавства у відповідність до норм *acquis communautaire*, видається доцільним дослідити підходи європейського законодавця, а саме: практику Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) щодо визначення поняття «майно».

Аналіз наукових джерел.

Питання щодо визначення поняття майна були предметом дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, а саме: Н. Блажівської, С. Гришина, Л. Дешко, І. Коваль, Н. Кузнецової, О. Піфко, А. Сліпченко, М. Савчин, Т. Слінько, О. Совгиря, С. Шимон, Н. Шукліна, а також М. Bobrowicz, M. Brogan, Barack-Erez Daphne, Lord MacKenzie Stuart, Melkonyan Davit, M. Karss-Frisk, P. J. Carnevale, P. Reynolds.

Метою статті є дослідження поняття «майна» відповідно до практики

Європейського Суду з прав людини, а саме: ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції про захист прав людини та її основоположних свобод і законодавства України та формування пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства України та правозастосовної практики.

Виклад основного матеріалу.

ЄСПЛ був створений як механізм реалізації та захисту прав людини, закріплених у Європейській конвенції з прав людини 1950 року (надалі – ЄКПЛ), з метою реагування на глобальні виклики [2, с. 769].

Практика ЄСПЛ не обмежується лише вирішенням індивідуальних справ, а має глибокий вплив на національні правові системи держав-учасниць Ради Європи. В умовах глобалізації та зростання кількості міждержавних і індивідуальних скарг з боку громадян, діяльність ЄСПЛ набуває ще більшого значення. Європейська система захисту прав людини вважається однією з найпотужніших і найкраще структурованих серед регіональних механізмів у цій сфері [2, с. 23]. Юрисдикція ЄСПЛ є обов'язковою для всіх держав, які є учасниками ЄКПЛ. Слушною є думка Н. Блажевської, у тому що розгляд практики ЄСПЛ з питань захисту права власності на підставі ст. 1 Першого Протоколу до Конвенції має вагоме значення для гармонізації національного законодавства країн – учасниць Конвенції і європейських стандартів у сфері економічних відносин [4, с. 219].

У багатьох державах, зокрема у Німеччині, Італії, Франції та Україні, рішення ЄСПЛ визнаються джерелом права, мають значну силу у формуванні судової практики. В Україні, відповідно до ст. 17 Закону «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», практика Суду є джерелом права, що вимагає її урахування під час розгляду справ національними судами [2, с. 23].

Враховуючи той факт, що ЄСПЛ є ключовим інституційним механізмом у процесі формування, закріплення та розвитку міжнародних стандартів захисту прав людини, на сьогоднішній день, правозастосовна практика українських судів, все більше орієнтується на практику ЄСПЛ при вирішенні справ, що

торкаються права власності. У цьому контексті, видається доцільним проаналізувати поняття «майно» що покладене в основу ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції про захист прав людини та її основоположних свобод. Так, у ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції - «Article 1 «Protection of property», використовується термін «property», що трактується як: «право володіти правами, використовувати права й користуватися правами на визначену річ (земельну ділянку чи рухоме майно); право власності...», тобто передбачає право кожної фізичної або юридичної особи мирно володіти своїм майном [5]. Такий підхід законодавця, щодо поняття майно, спостерігається при розгляді справи, а саме: «Чірагов та інші проти Вірменії», «Маркс проти Бельгії» заява N 6833/74, від 13.06.79, «Брумареску до Румунії» рішення 28.10.1999 р.

Крім того, ЄСПЛ розглядає майно, у якості економічних ресурсів, на які фізичні особи не мають зареєстрованого права власності, але які належали споконвік їх предкам та батьками, та які використовувалися їх предками і батьками і використовуються ними для здійснення господарської діяльності, а також дохід, який фізичні особи отримують від використання цих ресурсів, що використовується при розгляді справи «Doğan and Others v. Turkey». [6].

Отже, перша норма ст. 1 Протоколу 1 до Конвенції закладає загальний принцип мирного володіння майном, що базується на невтручанні держави у право мирного володіння майном. Таким чином, ЄСПЛ застосовує автономне значення поняття «майно», яке не залежить від формальної класифікації об'єктів права власності у національному законодавстві країн-учасниць Ради Європи [7, с. 364]. Необхідно зауважити, що термін «власність» у ст.1 Протоколу 1 використано як синонім слова «майно» [8, с. 115]. ЄСПЛ застосовує автономне значення поняття «майно», які б були сумісні з національними правовими системами. Таким чином, практика ЄСПЛ трактує поняття «майно» таким чином, а саме: 1) власність на існуючі матеріальні речі; 2) активи, включаючи вимоги, щодо яких суб'єкт може стверджувати, що він має принаймні «правомірне очікування», що вони будуть реалізовані; 3) інші права та інтереси, що становлять активи, і можуть розглядатися як «майнові права» [7, с. 365].

Поняття «майно» є одним із ключових понять як у цивільному праві, так і у інших галузях права. Поняття «майно» міститься як у кодифікованих, так і некодифікованих законодавчих актах України. Так, майном, відповідно до ч. 1 ст.190 Цивільного кодексу України - (ЦК України) – є річ, або сукупність речей, а також майнові права та обов'язки [9]. Положення Фонду державного майна України «Про порядок віднесення майна до такого, що включається до складу цілісного майнового комплексу державного підприємства» від 29.12.2010 № 1954, визначає майно, як активи (необоротні та оборотні), які підприємство використовує у виробництві в процесі господарської діяльності, вартість яких відображається в балансі підприємства [10].

Отже, майно являє собою, речі – предмети матеріального світу, щодо яких можуть виникати цивільні права та обов'язки, а саме: суму активу і пасиву, тобто сукупність речей одного суб'єкта; майно в цілому як активу одного суб'єкта стосовно окремої сфери правовідносин, пов'язаних із зверненням стягнення на майно; відокремлені майнові комплекси; майно як сукупність прав і обов'язків щодо володіння річчю або нематеріальним активом [11, с. 184].

Здійснюючи порівняльний аналіз поняття «майно», що застосовується ЄСПЛ та міститься у нормах законодавства України, доцільно погодитись з думкою А.С. Сліпченко, у тому, що Суд ЄСПЛ використовує термін «майно» у розумінні значно ширшому, ніж він традиційно сприймається правовою доктриною України та внутрішнім законодавством [1, с. 123], оскільки основні підходи ЄСПЛ до визначення «майна» стосуються: традиційне майна – рухоме і нерухоме майно, що належить особі на праві власності; право вимоги та очікувані майнові права; соціальні виплати та пенсії. Таким чином, «майно» у розумінні статті 1 Першого протоколу – це широка категорія, що охоплює не лише речові права, а й майнові інтереси, вимоги, соціальні виплати та інші активи, які мають економічну цінність і захищаються міжнародним правом.

Таким чином, доцільно застосувати принцип мирного володіння майном у нормах цивільного законодавства, з метою надання гарантій від свавільного втручання держави в право мирного володіння майном. Особливого значення

застосування положень ЄСПЛ у норми національного законодавства набувають у контексті євроінтеграційних процесів та рекодифікації цивільного законодавства України, а також з метою застосування у судової практиці.

Висновки.

Враховуючи вище наведене, доцільно зробити наступні висновки. ЄСПЛ як наднаціональний орган правосуддя відіграє величезну роль у створенні єдиної правової доктрини захисту прав людини та має глибокий вплив на національні правові системи держав-учасниць Ради Європи. Євроінтеграційні процеси України, необхідність рекодифікації цивільного законодавства створюють потребу вивчення досвіду та правової доктрини щодо розуміння майна, які втілюються у міжнародному праві.

Порівняльно-правовий аналіз поняття майна у розумінні ст.1 Протоколу 1 з поняттям, визначеним у ст.190 ЦК України, дозволяє зазначити, що у більшості своїй вони співпадають за своїм змістом. Водночас, поняття майна у розумінні ст.1 Протоколу 1 є значно ширшим, ніж у положенні ЦК України, оскільки охоплюють – рухоме і нерухоме майно; право вимоги; очікувані майнові права; соціальні виплати та пенсії. Одним із положень ЄСПЛ щодо визначення поняття майно є правомірні та легітимні очікування. Видається доцільним, застосувати принцип мирного володіння майном у нормах цивільного законодавства, з метою надання гарантій від свавільного втручання держави в право мирного володіння майном.

Література.

1. Сліпченко А.С. Визначення поняття «майно» у праві ЄС та вітчизняному праві. *Forum Prava*. 2020. 61(2). 122–130.
2. Merris Amos The Value of the European Court of Human Rights to the United Kingdom. *The European Journal of International Law*. Volume 28, Issue 3, August 2017. P. 763–785. URL: <https://doi.org/10.1093/ejil/chx044>.
3. Білодід С.І., Шульга В.О. Роль Європейського суду з прав людини у формуванні міжнародних стандартів захисту прав людини. *Науковий вісник*

Ужгородського Національного Університету, 2025. Серія ПРАВО. Випуск 88: частина 4. С. 22-27.

4. Блажівська Н. Тлумачення поняття майна у практиці Європейського Суду з прав людини ІНИ. Підприємництво, господарство і право. 10. 2018. С. 219 – 223.

5. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 4 November 1950. United Nation Treaty Collection. URL: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20213/volume-213-I-2889-English.pdf>; Protocol to the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 20 March 1952. European Court of Human Rights. URL : https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf.

6. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Doğan and Others v. Turkey». URL: www.hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22documentcollectionid%22%3A%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%5D%7D

7. Добреєв М.В. Поняття «майно» (за матеріалами практики Європейського суду з прав людини). Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2021 Серія ПРАВО. Випуск 64. С. 364 -371.

8. Моніка Карсс-Фріск. Право на власність: питання імплементації статті 1 Першого протоколу до Європейської конвенції з прав людини. Європейська конвенція з прав людини: основні положення, практика застосування, український контекст. К.: ЗАТ "ВІПОЛ", 2004. 960 с.

9. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. Ст. 356.

10. Положення Фонду державного майна України : Про порядок віднесення майна до такого, що включається до складу цілісного майнового комплексу державного підприємства від 29.12.2010 № 1954 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0109-11#Text>

11. Гузь Є.В. «Майно» як цивілістична категорія. Серія Право. Випуск 21. Частина II. Том 1. С. 182-185.

Annotation. *The article examines the concept of "property" in accordance with the practice of the European Court of Human Rights and in accordance with the legislation of Ukraine. It is noted that for public law the concept of "property" is one of the fundamental categories that directly affects various spheres of social relations, namely: regulation of property taxation, determination of its composition, property ownership, etc. It is indicated that despite thorough research into the concept of "property", in academic circles and in the norms of Ukrainian legislation, this category remains one of the debatable ones. It is noted that the application of the concept of "property" in various branches of Ukrainian law necessitates its deeper study.*

It is established that the interpretation of the term "property" in the practice of the European Court of Human Rights has a broad meaning. In the article, the authors analyze the concept of "property" in accordance with Article 1 of the First Protocol to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. It is established that the interpretation of the term "property" in the practice of the European Court of Human Rights has a broad meaning, since it covers provisions on ownership of existing material things, assets, the right to claim, etc. It is emphasized that in the context of adapting national legislation to EU legislation, the study of the concept of "property" in accordance with the practice of the European Court of Human Rights is of great importance for the harmonization of national legislation and its approximation to European standards.

A comparative legal analysis of the concept of "property" in accordance with the practice of the European Court of Human Rights and in accordance with the legislation of Ukraine is carried out. It has been established that the concept of "property" in accordance with the case-law and practice of the European Court of Human Rights interprets the concept of "property" much more sincerely than the provisions of the Civil Code of Ukraine and other legislative acts of national legislation. A conclusion has been made on the expediency of applying the provisions on the interpretation of the concept of "property" to the norms of national legislation.

Keywords: *European Court of Human Rights, *acquis communautaire* norms, adaptation of legislation, concept, property, right of ownership of property, right to use property.*